

Marlena PIEKUT

Aktywność przedsiębiorstw europejskich w rejestrowaniu wzorów przemysłowych i znaków towarowych

W latach 90. XX w. kraje Europy Środkowo-Wschodniej przeszły od gospodarki centralnie planowanej do wolnorynkowej, a w pierwszej dekadzie XXI w. zostały włączone w struktury Unii Europejskiej (UE). Otwarcie i powiększenie rynków oznaczało w tych krajach rywalizację nie tylko między przedsiębiorcami, ale również między krajami. Przedsiębiorstwa w ostatnich latach muszą także zmierzyć się z globalizacją. Lokalna i krajowa konkurencja w wielu branżach przekształca się w międzynarodową i globalną. Wzrasta tempo zmian otoczenia rynkowego, konkurencyjnego i technologicznego. W takiej sytuacji przedsiębiorcy muszą stosować dobrze przemyślane koncepcje konkurencyjności, dostosowane do nowych wymogów¹.

We współczesnej gospodarce znaczącą rolę przypisuje się składnikom niematerialnym przedsiębiorstwa. Składnikiem takim są m.in. wzory przemysłowe i znaki towarowe. Posiadanie renomowanego znaku towarowego czy też unikalnego wzoru przemysłowego lub użytkowego niejednokrotnie decyduje o sukcesie komercyjnym. Przedsiębiorcy — właściciele nowych rozwiązań — powinni chronić je prawnie w celu zapobiegania kopiowaniu. Warto więc zadać pytania: w jakim stopniu chronią dobra niematerialne przedsiębiorcy z krajów Europy Środkowo-Wschodniej; który z krajów Europy Środkowo-Wschodniej wyróżnia się pod względem ochrony wzorów przemysłowych i znaków towarowych?

Celem artykułu jest przedstawienie aktywności w zgłaszaniu i rejestrowaniu wzorów przemysłowych i znaków towarowych w Polsce oraz w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

ŹRÓDŁA INFORMACJI I METODA ANALIZY

Okres badawczy dla Polski stanowiły lata 1980—2011, a dla pozostałych krajów został on ograniczony do lat 2003—2011.

¹ Matysiak N., Szyke B. (2010), s. 124—139.

W celu zobrazowania dynamiki zastosowano średnie tempo zmian. Miernik ten określa przyrost bądź spadek badanego zjawiska w okresie badanym w stosunku do wielkości tego zjawiska z okresu podstawowego. Najpierw obliczono indeksy łańcuchowe (1), a następnie z otrzymanych wskaźników wyliczono średnie dla kolejnych dziesięcioleci (2):

$$i = y_n / y_{n-1} \quad (1)$$

gdzie:

i — indeks łańcuchowy,
 y_n — okres badany, bieżący rok, dla którego jest wyznaczany wskaźnik,
 y_{n-1} — okres podstawowy, rok poprzedni;

$$\overline{i_G} = \sqrt[n-1]{i_{n/n-1} \cdot i_{n-1/n-2} \cdot \dots \cdot i_{2/1}} = \sqrt[n-1]{i_{n/1}} - 1 \quad (2)$$

gdzie i_G — średnie tempo zmian w dekadzie.

Aby zobrazować aktywność w ochronie wzorów przemysłowych i znaków towarowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej przeliczono bezwzględną liczbę projektów wynalazczych na mln ludności danego kraju, a także wyliczono średnią z dziewięciu lat (2003—2011).

Dane źródłowe dotyczące wzorów przemysłowych i znaków towarowych pochodziły z baz danych GUS, Urzędu Patentowego RP, Eurostatu oraz Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (*World Intellectual Property Organization* — WIPO).

ANALIZA WYNIKÓW

Wzory przemysłowe w Polsce

Pod pojęciem wzoru przemysłowego należy rozumieć — za art. 102 ustawy Prawo własności przemysłowej z 30.06.2000 r. — nową i posiadającą indywidualny charakter postać wytworu lub jego część, nadaną mu w szczególności przez cechy konturów, linii, kształtów, strukturę, kolorystykę lub materiał wytworu, a także przez jego ornamentację. Wytworem może być każdy przedmiot wytworzony w sposób przemysłowy lub rzemieślniczy, obejmujący w szczególności opakowanie, kroje pisma typograficznego, symbole graficzne, z wyłączeniem programów komputerowych.

Pojęcie wzoru przemysłowego weszło w życie od momentu pojawienia się wspomnianej ustawy Prawo własności przemysłowej. Wcześniej udzielano praw ochronnych na wzory zdobnicze. Ich zgłoszenia, dokonane przed wejściem

w życie ustawy i nierozpatrzone do tego czasu były traktowane jako zgłoszenia wzorów przemysłowych. Własność wzoru zdobniczego i wyłączne prawo jego stosowania stwierdzało świadectwo ochronne, natomiast na wzór przemysłowy udzielane jest prawo z rejestracji na 25 lat od daty zgłoszenia w Urzędzie Patentowym RP.

Wzory przemysłowe odnoszą się do różnych produktów, m.in.: przyrządów technicznych czy medycznych, biżuterii, zegarków, artykułów gospodarstwa domowego, wyrobów tekstylnych, samochodów, mebli, urządzeń elektrycznych czy budowli architektonicznych.

Jest wiele korzyści wynikających z rejestracji wzoru przemysłowego (Adamczak i in., 2009). Z ekonomicznego punktu widzenia chroniony wzór stymuluje konkurencyjność. Przyczynia się do zwrotu kosztów poniesionych przy tworzeniu i promocji produktu, chroni przed kopiowaniem i podrabianiem przez konkurentów. Zarejestrowane wzory można także udostępniać odpłatnie na zasadzie sprzedaży lub licencji, co przynosi dodatkowe zyski przedsiębiorstwu.

W Polsce chronione są wzory, na które udzielono praw z rejestracji przez Urząd Patentowy RP. Chronione są także wspólnotowe wzory przemysłowe rejestrowane w Urzędzie Harmonizacji Rynku Wewnętrznego (OHIM). Wzory te chronione są w całej UE na podstawie jednolitego prawa wyłącznego udzielanego przez OHIM (Adamczak i in., 2009).

Warto zaznaczyć, że w UE jest możliwość uzyskania ograniczonej ochrony na nierejestrowany wzór wspólnotowy (na okres 3 lat od dnia ujawnienia wzoru). Daje ona możliwość zbadania popytu na dany produkt jeszcze przed jego rejestracją. W szczególności ochrona taka pożądana jest w branżach, których produkty na rynku funkcjonują przez bardzo krótki okres, np. w branży odzieżowej.

W Polsce w pierwszej dekadzie XXI w. zainteresowanie wzorami przemysłowymi znacznie wzrosło. W latach 1980—1988 liczba zgłoszeń wzorów przemysłowych nie przekroczyła 400, a liczba rejestracji 155. Dwie dekady później roczna liczba zgłoszeń wzorów przemysłowych kształtowała się od ponad 1500 do ok. 2500, a rejestracja od 2003 r. przekroczyła liczbę 1200 (wykr. 1).

W analizowanych dwóch pierwszych dekadach odnotowano dodatnie tempo zmian w zgłoszeniach wzorów przemysłowych, a w trzeciej względną stabilizację. W latach 1980—1989 średnio z roku na rok liczba wzorów przemysłowych wzrastała o 6,7%, a w latach 1990—1999 — o 31,7%. Z kolei w rejestracji wzorów w latach 1980—1989 odnotowano ujemne tempo zmian –4,4%, a w latach 90. XX w. i w pierwszej dekadzie XXI w. dodatnie — odpowiednio, średnio rok do roku, o 39,2% i o 4,6%.

W pierwszej dekadzie XXI w. zdecydowana większość znaków przemysłowych zgłaszanych i rejestrowanych przez Urząd Patentowy RP należała do

podmiotów krajowych. W 2010 r. dokonały one ponad 99% zgłoszeń i otrzymały prawie 97% ogólnej liczby wydanych praw z rejestracji (tabl. 1).

**TABL. 1. LICZBA WZORÓW PRZEMYSŁOWYCH ZGŁOSZONYCH
W URZĘDZIE PATENTOWYM RP**

Wyszczególnienie	1990	2000	2004	2007	2008	2009	2010
Zgłoszone wzory przemysłowe	725	1743	2224	1669	1516	1889	1732
Krajowe	657	1175	1918	1598	1465	1849	1723
Zagraniczne	68	568	306	71	51	40	9
w tym za pośrednictwem systemu haskiego	—	—	—	—	—	5	23
Udział krajowych zgłoszeń w %	90,6	67,4	86,2	95,7	96,6	97,9	99,5
Zarejestrowane wzory przemysłowe	99	953	2786	1478	1272	1340	1270
Krajowe	95	626	2026	1431	1207	1299	1231
Zagraniczne	4	327	760	47	65	41	39
w tym za pośrednictwem systemu haskiego	—	—	—	—	—	5	22
Udział krajowych rejestracji w %	96,0	65,7	72,7	96,8	94,9	96,9	96,9

U w a g a. Wyrażenie „za pośrednictwem systemu haskiego” oznacza liczbę rejestracji wzorów przemysłowych w trybie międzynarodowym, które umożliwia Porozumienie haskie. Dokonując jednego zgłoszenia w Biurze Międzynarodowym w Genewie i wnosząc jedną opłatę można ubiegać się o ochronę wzorów przemysłowych w wyznaczonych umawiających się państwach/stronach sygnatariuszach aktu Porozumienia haskiego.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie publikacji *Nauka...* (2006), dane *WIPO...* (z odpowiednich lat).

Wzory przemysłowe w Europie Środkowo-Wschodniej

Analiza ochrony wzorów przemysłowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej dowiodła, że najaktywniejsze pod względem liczby zgłaszanych wzorów przemysłowych w przeliczeniu na mln ludności w 2011 r. była Estonia i Łotwa, odpowiednio 53 i 43 zgłoszenia (wykr. 2). W Polsce w 2011 r. odnotowano ponad 40 zgłoszeń. Dużą aktywnością w pierwszej dekadzie XXI w. odznaczała się też Słowenia. Najmniejszą aktywność w tym względzie wykazały Rumunia i Słowacja — w 2011 r. odnotowano tam nie więcej niż 20 wzorów przemysłowych zgłoszonych na mln ludności.

Relacje między liczbami zgłoszonych i zarejestrowanych wzorów przemysłowych wykazują dość znaczne zróżnicowanie (wykr. 2 i 3).

Najwięcej zarejestrowanych wzorów przemysłowych zanotowano w Estonii, w 2011 r. było to ponad 53 na mln ludności (wykr. 3). Średnia roczna liczba zarejestrowanych wzorów przemysłowych w latach 2003—2011 wyniosła w Estonii 124 na mln ludności. Na drugiej pozycji w 2011 r. znalazła się Bułgaria z prawie 38 wzorami przemysłowymi, a w całym analizowanym okresie średniorocznie przypadało ponad 76 wzorów przemysłowych. Na początku XXI w. względnie wysoką liczbą rocznych rejestracji odznaczała się też Słowenia, w której w latach 2003—2011 zarejestrowano 181 wzorów. Najmniej reje-

stracji zanotowano na Słowacji, w 2011 r. poniżej 14 wzorów przemysłowych, najmniej rejestracji wzorów przemysłowych odnotowano także w latach 2003—2011 — średniorocznie ok. 24. W Polsce roczna liczba zarejestrowanych wzorów przemysłowych wynosiła ponad 34. Średniorocznie w latach 2003—2011 dokonywano w Polsce ok. 47 rejestracji.

Liczba rejestrowanych wzorów przemysłowych w Słowenii i Estonii była relatywnie wysoka w porównaniu z innymi krajami europejskimi (WIPO, *Demographic...*, 2012). Dużą aktywność w rejestracji wzorów przemysłowych przypadającą na mln ludności średniorocznie w latach 2003—2011 odnotowały: Niemcy — 370, Islandia — ok. 309, Szwajcaria — 308, Norwegia — 150, Francja — 122.

Niektóre wzory mogą być uznane za utwory sztuki użytkowej, dlatego też prawo autorskie może stanowić pewien niezależny sposób ich ochrony. W niektórych przypadkach opakowanie lub kształt produktu mogą stanowić cechy odróżniające produkt i mogą być chronione zarówno jako wzór przemysłowy, jak i znak towarowy (np. trójkątny kształt czekolady Toblerone czy butelka coca-coli). Ochrona znaków towarowych może być przedłużana w nieskończoność, w przeciwieństwie do ochrony wzorów przemysłowych (rejestracja obowiązuje przez 25 lat).

Znaki towarowe w Polsce

Znakiem towarowym według art. 120 ust. 1 i 3 ustawy Prawo własności przemysłowej z 30.06.2000 r. jest każde oznaczenie przedstawione w sposób graficzny lub takie, które da się w sposób graficzny przedstawić, jeśli to oznaczenie pozwala na odróżnienie w obrocie towarowym jednego przedsiębiorstwa od tego samego rodzaju produktów/usług innych przedsiębiorstw. Znakiem towarowym może być rysunek, wyraz, kompozycja kolorystyczna, ornament, forma przestrzenna oraz melodia i inny sygnał dźwiękowy. Katalog znaków, które mogą być zarejestrowane jako towarowe ma charakter otwarty. Większość używanych znaków towarowych to znaki słowne (Wojcieszko-Głuszko, 2010), które są postrzegane za pomocą zmysłów wzroku i słuchu. Szeroko wykorzystywane są graficzne znaki towarowe, które można odbierać zmysłem wzroku. Znaki dźwiękowe są to na ogół różne melodie, ale też i inne sygnały dźwiękowe. Znaki plastyczne, czyli znaki przestrzenne, trójwymiarowe (3D), stanowią zazwyczaj formę przestrzenną wyrażoną w kształcie towaru lub opakowania. Z kolei znaki kombinowane łączą w jedną całość różne kategorie oznaczeń, na przykład kombinacje elementów graficznych i słownych tworzących znak słowno-graficzny. Obok tradycyjnych znaków towarowych występują również niekonwencjonalne znaki towarowe, takie jak: znaki smakowe, zapachowe, dotykowe, animowane, kolor *per se* czy hologramy.

Znak towarowy to istotny element promocji i strategii tworzenia wizerunku towaru, usługi i przedsiębiorstwa. Służą one do odróżniania produktów jednych przedsiębiorców od tego samego rodzaju produktów oferowanych przez innych przedsiębiorców.

Uzyskanie prawa ochronnego na znak towarowy zapewnia jego właścicielowi wyłączność korzystania z tego znaku. Znaki towarowe mogą być udostępniane innym podmiotom w zamian za wynagrodzenie. Z reguły czas ochronny na znak towarowy wynosi 10 lat, ale może być też przedłużany bez ograniczeń, warunkiem jest uiszczenie stosownych opłat.

Uzyskanie ochrony znaku towarowego możliwe jest w trybie krajowym, regionalnym i międzynarodowym. Ochrona w trybie krajowym udzielana jest przez krajowe urzędy patentowe. W Polsce chronione są też wspólnotowe znaki towarowe rejestrowane w OHIM, natomiast wybierając tryb międzynarodowy rejestracji należy dokonać go poprzez Biuro Międzynarodowej Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO), za pośrednictwem krajowego urzędu ochrony własności przemysłowej.

Zwiększenie stopnia konkurencyjności w gospodarce oraz zainteresowanie zagranicznych inwestorów wprowadzaniem na rynek polski produktów spowodowało gwałtowne zwiększenie liczby składanych wniosków o rejestrację znaków towarowych. W 1989 r. zgłoszono do ochrony ponad 2 tys. znaków towarowych, w 1994 r. — ponad 20 tys., a w 1999 r. — ponad 25 tys. Największą liczbę zgłoszeń odnotowano w 2000 r., kiedy to do Urzędu Patentowego RP wpłynęło ponad 28,2 tys. zgłoszeń znaków towarowych. Od 2001 r. obserwuje

się tendencję spadkową w rocznej liczbie zgłoszeń znaków towarowych. Największą liczbę wydanych praw ochronnych na znaki towarowe odnotowano w latach 2000 r. i 2007 r. — ponad 2 tys. (wykr. 4).

TABL. 2. LICZBA ORAZ UDZIAŁ ZNAKÓW TOWAROWYCH W ZALEŻNOŚCI OD POCHODZENIA, ZGŁOSZONYCH W URZĘDZIE PATENTOWYM RP

Wyszczególnienie	1990	2000	2004	2007	2008	2009	2010
Zgłoszone znaki towarowe	6101	28334	23074	20640	20613	18333	18096
Krajowe	2554	14111	13776	13951	14705	13229	14080
Zagraniczne	3547	14223	9298	6689	5908	5104	4016
w tym w ramach Porozumienia madryckiego	—	10629	8140	5589	4827	4191	3112
Udział krajowych zgłoszeń w %	41,9	49,8	59,7	67,6	71,3	72,2	77,8
Zarejestrowane znaki towarowe	1803	17858	16952	21199	20879	13808	14603
Krajowe	922	7118	5669	14033	13911	8731	10050
Zagraniczne	881	10740	11283	7166	6968	5077	4553
w tym w ramach Porozumienia madryckiego	—	7915	9172	5479	5359	4188	3603
Udział krajowych rejestracji w %	51,1	39,9	33,4	66,2	66,6	63,2	68,8

U w a g a. Wyrażenie „w ramach Porozumienia madryckiego” oznacza rejestrację znaku w systemie międzynarodowym. Zgłaszający w wyniku jednej rejestracji lub jednego zgłoszenia znaku podstawowego w kraju pochodzenia ma możliwość uzyskania ochrony we wszystkich krajach członkowskich, przy czym ochrona ta jest taka sama, jak uzyskana bezpośrednio w poszczególnych państwach.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

W latach dziewięćdziesiątych XX w. w Polsce średnie tempo zmian w liczbie zgłoszonych znaków towarowych wynosiło 28,5%, a uzyskiwanych praw ochronnych — 34,7%, podczas gdy w poprzedzającej dekadzie mierniki te w obu przypadkach wynosiły po ok. 1%. W pierwszej dekadzie XXI w. odnotowano ujemne średnie tempo tych zmian zarówno w przypadku zgłoszeń znaków towarowych (średnio z roku na rok -2,8%), jak i uzyskiwanych na nie praw ochronnych (-1,7%).

Okolo 3/4 znaków towarowych zgłoszonych do Urzędu Patentowego RP pochodziło od podmiotów krajowych (tabl. 2). W ogólnej liczbie zarejestrowanych znaków towarowych krajowe stanowią ok. 2/3.

Znaki towarowe w Europie Środkowo-Wschodniej

Analiza liczby zgłoszeń znaków towarowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej wykazała, że najbardziej aktywni pod tym względem są przedsiębiorcy z Estonii. W 2011 r. zgłosili oni ponad 2,2 tys. znaków towarowych na mln ludności (wykr. 5). Na kolejnych miejscach znalazła się Łotwa z liczbą 1709 znaków towarowych na mln ludności oraz Litwa — 1414. Najmniejszą liczbę znaków towarowych zgłosili Polacy, w 2011 r. odnotowano 471 zgłoszeń na mln ludności.

Podobnie jak w przypadku liczby zgłoszeń o ochronę znaków towarowych, również w ich rejestracji liderami w uzyskiwaniu praw ochronnych w Europie Środkowo-Wschodniej są Estonia i Łotwa. W 2011 r. uzyskano tam odpowiednio ponad 1,9 tys. i ok. 1,6 tys. uprawnień do posługiwania się znakiem towarowym (wykr. 6). Na drugim końcu rankingu znalazła się Polska z 320 wydanymi prawami ochronnymi na znaki towarowe.

W latach 2003—2011 wydawano średnio w roku na mln ludności w Estonii 3010 praw ochronnych na znaki towarowe, w Słowenii — 2542 i na Łotwie — 2155. Według danych WIPO i Eurostatu więcej zarejestrowanych znaków towarowych od Estonii odnotowano w Szwajcarii (3341 na mln ludności). Krajem o względnie wysokiej liczbie rejestracji była też Norwegia — 1993 znaki towarowe. Polska cechuje się stosunkowo niskim wskaźnikiem ochrony znaków towarowych, we wspomnianych latach rejestrowano średnio 428 znaków rocznie, podobnie jak w Grecji — 417 znaków.

Podsumowanie

Do uzyskania stabilnej i konkurencyjnej pozycji na rynku konieczne jest chronienie własności przemysłowej. W Polsce zwiększone zainteresowanie

ochroną wzorów przemysłowych i znaków towarowych pojawiło się w okresie przejścia od gospodarki centralnie planowanej do wolnorynkowej, w której podstawowym wyznacznikiem jest konkurencja. Doświadczenia wskazują, że posiadanie prawnie chronionych własności przemysłowych, np. znaku towarowego o odpowiedniej renomie daje przedsiębiorstwom przewagę konkurencyjną. Chronione wzory przemysłowe i znaki towarowe stanowią przeszkodę dla działalności nieuczciwych konkurentów, a po latach stając się rozpoznawalne przynoszą dodatkowe zyski przedsiębiorstwom. Warto więc zainwestować w prawną ochronę dóbr niematerialnych. Wsparciem finansowym w procesie ochrony praw własności intelektualnej mogą posłużyć fundusze UE (Piekut, 2013).

Wśród krajów Europy Środkowo-Wschodniej najaktywniejsze pod względem ochrony wzorów przemysłowych i znaków towarowych okazały się Estonia, Łotwa i Słowenia, natomiast najmniejszą aktywność wykazały Węgry i Słowacja oraz Polska i Rumunia.

dr inż. Marlena Piekut — *Politechnika Warszawska*

LITERATURA

- Adamczak A., Dobosz E., Gędek M. (2009), *Wzory przemysłowe w działalności małych i średnich przedsiębiorstw*, Krajowa Izba Gospodarcza, Urząd Patentowy RP
- Demographic balance and crude rates [demo_gind] (2012), Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (dostęp 08.12.2012)
- Matysiak N., Szyke B. (2010), *Ekspansja marek odzieżowych na rynki zagraniczne w dobie globalizacji*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, Zeszyt Naukowy, nr 104
- Nauka i technika w 2004 r.* (2006), GUS
- Piekut M. (2013), *Ochrona własności przemysłowej w Polsce na tle Europy*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw”, nr 7
- WIPO — statistics database (dane z lat 1980—2011), <http://ipstatsdb.wipo.org/ipstats/patents/Search> (dostęp 07.12.2012 i 05.02.2013)
- Wojcieszko-Głuszko E. (2010), *Funkcje znaku towarowego*, [w:] Adamczak A., Duvall M., *Ochrona własności intelektualnej*, UOTT UW, Warszawa

SUMMARY

This paper presents an analysis of activity of enterprises in registering industrial designs and trademarks in Poland comparing to the countries of Central and Eastern Europe. It was found that Poland's most activity in this field was observed in the 90's of the last century. In Central and Eastern Europe the most active in registering industrial designs and trademarks per million population were Estonia and Latvia, while the lowest was observed in Slovakia and Hungary.

РЕЗЮМЕ

Статья характеризует активность предприятий в области регистрации промышленных образцов и товарных знаков в Польше по сравнению со странами Центральной и Восточной Европы. Было обнаружено, что 90-е годы прошлого века были наиболее активными в этой области в Польше. В Центральной и Восточной Европе самой большой активностью в регистрации промышленных образцов и товарных знаков в пересчете на миллион населения характеризовались Эстония и Латвия, самый низкий уровень этого явления наблюдался в Словакии и в Венгрии.